

51. Франко І. Лисенкове свято в Австрії / І. Франко // ЛНВ. – 1904. – Т. 25. – С. 47–52.
52. Франко І. Уваги на сучасні теми: Заборона “Літературно-Наукового Вісника” в Росії / І. Франко // ЛНВ. – 1901. – Т. 16. – С. 39–42.
53. Франко І. Українська література за 1899 рік / І. Франко // Франко І. Я. Зібрання творів у 50-ти томах. – К. : Наукова думка, 1982. – Т. 33 : Літературно-критичні праці (1900–1902). – С. 10–13.
54. Франко І. Українсько-руська література і наука в 1899 році / І. Франко // Мозаїка із творів, що не ввійшли до Зібрання творів у 50-ти томах / [упоряд. З. Т. Франко, М. Г. Василенко]. – Львів : Каменярь, 2001. – С. 155 – 159.
55. Франко І. Ціна літературної праці / І. Франко // Франко І. Я. Зібрання творів у 50-ти томах. – К. : Наукова думка, 1983. – Т. 38 : Літературно-критичні праці (1896–1911). – С. 518–523.
56. Франко-Клочко А. Іван Франко і його родина. Спомини / А. Франко-Клочко. – Торонто : Ліга визволення України, 1956. – 130 с.
57. Хроніка і бібліографія // ЛНВ. – 1899. – Т. 6. – С. 185–200.
58. Хроніка і бібліографія // ЛНВ. – 1900. – Т. 11. – С. 204–216.
59. Хроніка і бібліографія // ЛНВ. – 1904. – Т. 25. – С. 185–200.
60. Хроніка і бібліографія // ЛНВ. – 1904. – Т. 26. – С. 123–124.
61. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові), ф. 401, оп. 1. Редакція журналу “Літературно-науковий вісник” м. Львів. Спр. 5. Лист Грушевського М. міністру внутрішніх справ Російської імперії з пропозицією зняти заборону на розповсюдження журналу в Східній Україні. 1904 р. – 1 арк.
62. ЦДІА України у Львові, ф. 401, оп. 1, спр. 11. Списки передплатників журналу з Кисва, Полтави, Харкова та інших міст. 1907 р. – 1 арк.
63. Шаповал Ю. “Літературно-науковий вісник” (1898–1932 рр.) : творення державницької ідеології українства / Ю. Шаповал. – Львів, 2000. – 352 с.
64. Широцький К. “Русалки” (Картини Шевченка) / К. Широцький // ЛНВ. – 1914. – Т. 65. – С. 282–287.
65. Щурат В. Тоді це було ще маревом / В. Щурат // Спогади про Івана Франка. – Львів, 1997. – С. 276–280.
66. Ювилей 25-літньої літературної діяльності Івана Франка // ЛНВ. – 1898. – Т. 4. – С. 113–120.

The article analyses the contents of the Literary & Scientific Reporter within 1898 – 1914. The author pays attention also to the preconditions for the periodical publishing and editing and for displaying of Ukrainians' national and cultural life in Galychyna at the end of the 19th – beginning of the 20th centuries.

Key words: the Literary & Scientific Reporter, Galychyna, periodicals.

УДК 930.1:94(477) “1920-1941”

ББК 63.3 (4 Укр)

Н.М. Надурак

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ДІЯЛЬНОСТІ УВО-ОУН (1920–1941 рр.)

Стаття присвячена дослідженню основних етапів сучасної української історіографії діяльності Української військової організації та Організації українських націоналістів у 1920–1941 рр. Проаналізовано особливості та рівень дослідження проблеми в сучасній українській науковій літературі, визначено найбільш складні та дискусійні питання історії українського націоналістичного руху міжвоєнного часу, зроблено висновки, що саме сучасні дослідники намагаються утвердитися на позиціях об'єктивного бачення проблеми.

Ключові слова: сучасна українська історіографія, діаспорна історіографія, радянська історіографія, український національно-визвольний рух, Українська військова організація, Організація українських націоналістів, історіографічний етап, націоналістичний рух.

З проголошенням незалежності України й зміною методологічної основи гуманітарних наук розпочався новий етап дослідження історії національно-визвольної боротьби 20–30-х рр. ХХ ст. На початку 90-х рр. українські історики та суспільство по-новому відкривають для себе чимало проблем національної історії, серед яких діяльність Української військової організації та Організації українських націоналістів у 1920–1941 рр., яка хвилює й особливо цікавить у зв'язку з наявністю очевидців і хронологічною близькістю до сучасності подій, що викликають суперечливі емоції в суспільстві. У сучасній українській історичній науці домінує точка зору, що бере свій початок

у дослідженнях українських діаспорних авторів і зображує діяльність УВО-ОУН як яскравий прояв українського національно-визвольного руху. Провідниками в немарксистську історіографію України на початку 90-х рр. стали саме праці діаспорних дослідників, які сприймалися тоді вітчизняними істориками без критики й упереджень [5; 29; 41; 49]. Відбувалося чимало конференцій із питань історії націоналістичного руху, на яких вітчизняні дослідники робили перші спроби перегляду важливих проблем української історії, однак вони ще несли на собі відбиток радянських часів у позиціях дослідників. У незалежній Україні, як і в інших посткомуністичних державах Східної Європи, гострі питання минулого, серед яких діяльність УВО-ОУН, опинилися у вирі запеклих дискусій. З початку 90-х років дана тематика стала досить популярною в середовищі наукової громадськості й широкого читацького загалу. Проте, як констатують Д.Веденєєв і Г.Биструхін, “проблема історії українського націоналістичного руху в цей час стає заручницею ідейно-політичних пристрастей у суспільстві, а ставлення до цього феномену історії України ХХ ст. – індикатором політичних уподобань та спрямувань особи або громадського об’єднання” [12, с.54].

Оцінюючи розвиток досліджень із даного питання на сучасному етапі, потрібно сказати, що його головним досягненням стало перенесення центру вивчення історії українського націоналістичного руху до України. Від часу здобуття Україною незалежності історіографія діяльності українського націоналістичного руху переживає період динамічного розвитку. На сьогодні знято ідеологічні заборони й обмеження на доступ до раніше закритих архівів, до наукового обігу залучено сотні не відомих раніше документів, опубліковано десятки загальних і монографічних досліджень, наукових і популярних брошур, статей. Отож необхідність історіографічного осмислення праць сучасних дослідників про діяльність УВО-ОУН (1920–1941 рр.) назріла вже давно, а внаслідок нинішнього різкого зростання кількості публікацій про неї навіть загострилася.

На підставі узагальнення досвіду попередньої діаспорної історіографії та із залученням широкого кола джерельних матеріалів вітчизняні історики отримали можливість по-новому підійти до вивчення проблеми. Однак надмірне захоплення діаспорними авторитетами та радикальність в оцінках призвели до того, що перші праці сучасних вітчизняних дослідників вносять мало принципово нового в розробку теми. Для них характерні некритичність, апологетичність, недостатнє використання джерельної бази, романтизм й ідеологізація в оцінці діяльності УВО-ОУН (1920–1941 рр.) [9; 17; 60]. Відомий вітчизняний історик О.Рєєнт зазначив: “Після набуття Україною незалежності науковцям стали доступними колись засекречені архівні комплекси, зник тиск з боку партійно-ідеологічної цензури на обрання тематики, визначення її актуальності. Це викликало значне розширення тематичного поля, постановку нових проблем та спроби їх нетрадиційного вирішення. Разом з тим, з’явився ухил в бік націоналістичних побудов, які можна сприймати як “хворобу росту” і природну реакцію на десятиріччя дискримінації щодо національної тематики” [50, с.283].

Можна виокремити два полюси бачення діяльності УВО-ОУН (1920–1941 рр.). Перший – політизований та емоційно-пропагандистський, що характеризується відвертим підпорядкуванням політичним й ідейним потребам, свідомим запереченням, замовчуванням або перекрученням доведених фактів, однобокiстю та тенденційністю у висвітленні, наявністю лексичних штампів, непримиримим ставленням до інших думок і некоректністю стосовно опонентів. Притаманний він авторам, які продовжують діаспорну або радянську історіографічну традицію [13; 14; 32; 52]. Другий напрям – науковий, відзначається об’єктивністю й ґрунтовністю висвітлення проблеми та залученням широкого кола джерел.

Ще однією особливістю сучасного історіографічного етапу дослідження проблеми є введення в науковий обіг великої кількості нових архівних та історіографічних

джерел, публікація документальних видань, мемуарних і монографічних праць про національно-визвольний рух [1; 6; 7]. Значну цікавість становить сорокашеститомне серійне книжкове видання “Літопису Української повстанської армії” й одинадцяти-томне, започатковане в Києві видання “Літопису УПА” [3; 4]. Велика кількість документів опублікована в тритомному збірнику документів “Українська суспільно-політична думка в ХХ столітті” за редакцією Т.Гунчака та Р.Сольчаника [8]. Тематично цікавим є збірник документів “Розкол ОУН (1939–1940)”, підготований В.Косиком, більшість документів якого були опубліковані в Україні вперше [2].

Перша половина 90-х рр. стала для сучасної української історіографії періодом досліджень різноманітних аспектів діяльності УВО–ОУН (1920–1941 рр.). Помітний внесок у цьому напрямі зробили вітчизняні історики Я.Грицак, М.Кугутяк, М.Швагуляк, О.Зайцев, І.Білас, які не тільки дали загальну характеристику діяльності українського націоналістичного руху в міжвоєнний період, а й розкрили його ідеологію, цілі та методи діяльності, взаємовідносини з українськими політичними середовищами Галичини й польською владою [10; 18; 30; 31; 62; 63]. У працях цих дослідників уперше робилися спроби дати більш виважену оцінку діяльності УВО–ОУН та її місцю й ролі в національно-визвольному процесі 20–30-х рр. ХХ ст.

Значний резонанс у наукових колах викликав підручник з історії України Я.Грицака, що містить розділ про інтегральний націоналізм [16]. Автор висвітлює процес становлення УВО, її радикалізацію під впливом ідей Д.Донцова, розглядає причини творення ОУН, її бойову діяльність, характеризує співпрацю з Німеччиною.

Окремі аспекти діяльності українського націоналістичного руху висвітлюються в низці праць із суспільно-політичної історії України ХХ ст. С.Кульчицького, Ю.Шаповала, Я.Малика та ін. [34; 43; 61].

З середини 90-х рр. можна говорити про початок нового етапу в дослідженні проблеми. Українська історіографія поступово звільняється від впливу діаспори, з’являються перші наукові роботи комплексного характеру з ґрунтовним висвітленням проблеми. Саме до таких “ластівок” слід віднести серію монографій А.Кентія [23; 24; 25], праці С.Кульчицького, Г.Касьянова, Ю.Киричука, І.Федика, В.Кучера, І.Васюти, М.Кучерепи, В.Литвина [11; 34; 35; 36; 37; 59], для яких характерними є ґрунтовна джерельна основа, прагнення до об’єктивного й неупередженого дослідження різноманітних аспектів та етапів національно-визвольної боротьби. Вихід цих фундаментальних праць знаменував процеси очищення історії українського націоналістичного руху від характерного для радянської історіографії негативізму й упередженості науковців діаспори та деяких зарубіжних фахівців [40, с.50].

Актуалізації дослідження проблеми сприяло також створення 12 вересня 1997 р. Урядової комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА, робочу групу істориків при якій очолив С.Кульчицький. Неоднозначне сприйняття українським суспільством діяльності українського націоналістичного руху в першій половині ХХ ст. означило мету діяльності комісії – підготовку наукового висновку про діяльність ОУН і УПА. Комісія провела широкомасштабну роботу зі збору документів і матеріалів із проблеми, проведення конференцій і круглих столів, публікації досліджень, звітів і висновків. У рамках роботи цієї групи було видано близько двадцяти семи наукових робіт.

Протягом 1998–1999 рр. для потреб комісії А.Кентій опублікував ряд нарисів з історії українського націоналістичного руху, а у 2005 р. вийшло друге, виправлене й доповнене видання цієї серії книжок – “Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956” [22]. Головну увагу автор приділив розкриттю проблем утворення УВО–ОУН, її відносинам з українськими політичними організаціями й рухами, формам і методам боротьби, зовнішньополітичним орієнтирам, діяльності напередодні та на початку Другої світової війни. Однак, ґрунтовно висвітлюючи проблему взаємодії УВО–ОУН з українським еміграційним середовищем, він досить вузько розкриває суспільно-полі-

тичну діяльність організацій у Західній Україні. Дослідження базовані на основі серйозної джерельної бази, критичному використанні радянської та діаспорної наукової літератури, мемуарних джерел і тогочасної періодики. Цінність роботи полягає в тому, що А.Кентій як людина, не заангажована безпосередньо в націоналістичних структурах, об'єктивно підійшов до визначення ролі УВО-ОУН. Висновки праць стверджують факт самостійницької позиції УВО-ОУН, підкреслюючи, що УВО-ОУН об'єктивно мала на меті досягнення державної незалежності України, що національно-визвольна концепція УВО-ОУН у тогочасних умовах була, з-посеред інших учасників національно-визвольного руху, чи не найреалістичнішою.

Важливі проблеми утворення, ідеології, методів боротьби та зовнішньополітичних орієнтирів УВО-ОУН у 20–30-х рр. висвітлив у вступі своєї монографії Ю.Киричук. Автор спробував визначити ступінь ідейного впливу нацизму й фашизму на український націоналістичний рух, визначити причини та наслідки зовнішньополітичної орієнтації УВО-ОУН на Німеччину [28].

Значно активізувалися дослідження ідеології, цілей і методів діяльності УВО-ОУН (1920–1941 рр.) завдяки інтенсифікації вивчення українськими істориками та політологами феномену націоналізму. Оригінальними сучасними дослідженнями націоналізму є, насамперед, праці Г.Касьянова, В.Кириленка, В.Лісового [20; 21; 26; 39]. У ґрунтовному дослідженні “Теорії нації та націоналізму” Г.Касьянов значну увагу приділив їх українським відповідникам, довів, що виникнення та розвиток українського націоналізму, у тому числі й УВО-ОУН як його політичної форми, були виявом загальносвітових тенденцій, а тому легко “вписуються” в загальний контекст світової історії.

На зламі тисячоліть з'явилося чимало праць, присвячених висвітленню політичної історії України ХХ ст., у яких вагоме місце відводиться огляду українського націоналістичного руху. Зокрема, у 9-му та 10-му розділах колективного дослідження “Нариси з історії дипломатії України” розглядаються позиції УВО-ОУН у міжнародній політиці та дипломатії [42]. У 4-му та 5-му томах колективного видання Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України “Політична історія України. ХХ століття” висвітлюються утворення та діяльність УВО-ОУН на еміграції й у Західній Україні, однак, ґрунтовно пояснюючи ідеологію ОУН, досить вузько розкрита реальна діяльність УВО-ОУН [46; 47].

Значний резонанс у суспільстві викликала публікація Урядовою комісією у 2000 р. проміжного звіту та попередньої історичної довідки щодо діяльності ОУН і УПА, що започаткували нову хвилю дискусій навколо проблеми [33]. У висновку комісії зазначається, що ОУН проводила діяльність, спрямовану на здобуття реальної незалежності української держави. Також акцентовано увагу на прорахунках і помилках націоналістичної організації. У 2005 р. комісією зроблено підсумковий фаховий висновок стосовно даної проблеми [44]. Результатом багаторічних напрацювань робочої групи істориків при комісії стала колективна монографія “Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Історичні нариси” за ред. С.Кульчицького, в основу якої лягли кращі публікації, видані за роки діяльності комісії, у яких розроблялося чимало “білих плям” з історії ОУН і УПА. Книга ґрунтується на величезному фактичному матеріалі, не зважаючи на хронологічне обмеження роботи Другою світовою війною, тут об'єктивно висвітлюється чимало важливих проблем діяльності УВО-ОУН. Особливо цікавими для нас є нариси “Тактика і стратегія українських націоналістів на початковому етапі Другої світової війни” І.Патриляка й “Ідеологія ОУН” Г.Касьянова [19; 45].

Важливим досягненням у дослідженні націоналістичного руху стало створення у 2002 р. у Львові “Центру досліджень визвольного руху”. Метою даної структури є “організація різносторонніх наукових досліджень діяльності ОУН та УПА” [15, с.5].

Ним проведено десяток наукових конференцій, здійснено чимало вагомих видань з історії українського націоналістичного руху. Привертає увагу серія збірників “Український визвольний рух”, де розкриваються різноманітні аспекти діяльності УВО-ОУН [53–58].

Характерними рисами історіографії останнього десятиліття можна вважати багатовекторність досліджень із проблеми та більшу вваженість оцінок. До останніх здобутків вітчизняної історіографії окремих аспектів діяльності УВО-ОУН можна віднести колективну роботу Інституту історії України “Політичний терор і тероризм в Україні XIX–XX ст. Історичні нариси”, у якій проаналізовано політичний терор і прояви тероризму в Галичині в міжвоєнний період та історико-правові аспекти діяльності польської окупаційної влади щодо українських політичних сил [48]. Особливо цікавими в трактуванні понять “терор” і “тероризм” є нариси “Проблеми історико-філософської інтерпретації понять “терор” і “тероризм”” і “Методологічні проблеми дослідження тероризму”. Концептуально вагомою в цьому виданні є стаття Ю.Киричука “Терор і тероризм у Західній Україні”, де автор доводить, що використання українськими націоналістами у своїй діяльності терористичних методів було адекватною та необхідною відповіддю на польський державний терор проти українського населення [27]. Вагомою є післямова до видання В.Литвина, який розглядає причини виникнення та характер тероризму УВО-ОУН [38].

Ще одним здобутком у висвітленні діяльності УВО-ОУН стала капітальна монографія А.Русначенка, який вважає український визвольний рух того періоду унікальним явищем не лише нашої, а й європейської історії. Незважаючи на те, що автор намагається обминути певні негативні моменти діяльності ОУН, цікавим є висвітлення зовнішньополітичних орієнтирів і діяльності ОУН наприкінці 30 – на початку 40-х рр. XX ст., польсько-радянсько-українських стосунків міжвоєнного часу [51].

Надзвичайно великий внесок у вивчення розвідувальної, контррозвідувальної та диверсійно-терористичної діяльності руху українських націоналістів у 1920–1941 рр., їхнє співробітництво зі спецслужбами іноземних держав зробили Д.Веденєєв і Г.Биструхін, видавши вільне від ідеологічних нашарувань, узагальнююче, оперте на солідну джерельну базу видання [12]. Розглядаючи проблему терору, який застосовували українські націоналісти, дослідники підсумовують його терористичний характер. Новаторським є розділ книги, присвячений аналізу мілітарної діяльності УВО-ОУН та її противників під кутом зору норм міжнародного гуманітарного права.

Варто сказати, що й на даному етапі дослідження проблеми є чимало політизованих видань, які виконують певне замовлення і є продовженням радянського бачення проблеми. Так, у листопаді 1996 р. при Раді Організації ветеранів України була створена робоча група істориків та архівістів, котрі на громадських засадах розгорнули “виявлення необхідних документів про злочинну діяльність ОУН-УПА”. Продуктом їхньої праці стали монографії “Без строка давности” й “ОУН-УПА – от национальной идеи к сотрудничеству с фашизмом” [13; 14], однією з головних тез яких є твердження про відсутність масового характеру в Україні націоналістичного руху, який, нібито, є виключно породженням колабораціонізму або наслідком тиску на населення регіону з боку СБ ОУН, а саме існування УВО-ОУН пояснюється тим, що їх “взяла на утримання” гітлерівська Німеччина. Автори праці намагаються залучити широку джерельну базу, однак її трактування далеке від об’єктивності.

Маємо бібліографічні видання з даної теми О.Лисенка й О.Маруценка [66; 67], С.Кокіна [65], І.Шимків та І.Любчика [64].

На сьогодні є підстави говорити про справжній історіографічний прорив на одній із найбільш сфальсифікованих ділянок української історії – у дослідженні діяльності УВО-ОУН міжвоєнного часу. Адже діяльність українських націоналістичних організацій є одним із найважливіших і водночас найсуперечливіших явищ в історії

цього періоду. Безперечним позитивом є те, що сучасні дослідники проблеми намагаються базувати свої публікації на розлогому фактичному матеріалі, урахувувати всю сукупність історичних обставин виникнення та діяльності українських націоналістичних організацій, утвердитися на позиціях об'єктивного бачення проблеми. Серед найбільш складних і дискусійних питань історії українського націоналістичного руху міжвоєнного часу слід виділити: місце, роль і значення діяльності УВО-ОУН (1920–1941 рр.) у європейському контексті й тривалому процесі українського державотворення; ідеологію націоналістичного руху; характер взаємин УВО-ОУН із політичним середовищем у Галичині цього часу; участь в українсько-польському конфлікті; терористичні методи діяльності УВО-ОУН, їх доцільність і виправданість; зовнішньополітичну діяльність і функціонування спецслужб, контакти з гітлерівською Німеччиною; розкол ОУН на ОУН(б) та ОУН(м). Безсумнівно, що без неупередженого дослідження згаданих питань неможливо всебічно висвітлити цю важливу й болючу сторінку національної історії. Знаково, що в працях сучасних українських істориків діяльність УВО-ОУН розглядається як складова частина українського національно-визвольного руху та європейського руху Опору з характерними для нього особливостями, розкривається цілий комплекс причин, котрі підштовхнули УВО-ОУН до контактів з агресивними державами. Підсумовуючи новітню українську історіографію діяльності УВО-ОУН (1920–1941 рр.), варто підкреслити, що у своїй переважній більшості вона позитивно оцінює діяльність УВО-ОУН як один з етапів національно-визвольного руху українського народу, спрямовану на творення власної національної держави, однак не забуває при цьому й такі “темні сторони” цієї діяльності, як безкомпромісність у відносинах з іншими українськими політичними угрупованнями того часу, терористичні методи боротьби, що застосовувалися не тільки стосовно польської й радянської окупаційних влад, а й українських інакодумців, активна співпраця з гітлерівською Німеччиною аж до червня 1941 р., взаємопоборювання один одного сторонами розколотої ОУН. Чимало із цих проблем і сьогодні є живими ранами на тілі української історії, що ще не скоро загояться. Тому основним завданням сучасних українських науковців є дослідження цих болючих питань по гарячих слідах.

1. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953 роки. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2 кн. / І. Білас. – К., 1994.
2. Косик В. М. Розкол ОУН (1939–1940) : збірник документів / В. М. Косик. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львівський державний університет ім. І. Франка, 1997. – 136 с.
3. Літопис Української повстанської армії : у 46 т. – Торонто ; Львів, 1977–2002.
4. Літопис УПА. Нова серія : в 11 т. – К. ; Торонто, 1995–2000.
5. Мартинець В. Українське підпілля. Від УВО до ОУН. Спогади й матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму / В. Мартинець. – Б. м., 1949. – 426 с.
6. Національні відносини в Україні у ХХ столітті : зб. док. і мат. / [упоряд. М. І. Панчуж та ін.] ; НАН України, Ін-т національних відносин і політології. – К., 1994.
7. Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали : довідник : у 2 ч. / [упоряд. І. О. Кресіна, О. В. Кресін, В. П. Ляхоцький, В. Ф. Панібудьласка]. – К., 1997.
8. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті : документи і матеріали : у 2 т. / [упоряд. Т. Гунчак, Р. Сольчаник]. – Б. м. : Сучасність, 1983.
9. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. Історія та ідеї / О. Баган. – Дрогобич : Видавнична фірма “Відродження”, 1994. – 191 с.
10. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2 кн. / І. Г. Білас. – К. : Либідь, Військо України, 1994. – Кн. 1. – 432 с.
11. Васюта І. Національно-визвольний рух у Західній Україні (1918–1939 рр.) / І. Васюта // Український історичний журнал. – 2001. – № 6. – С.35–64.
12. Веденєєв Д. В. Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА. 1920–1945 / Д. В. Веденєєв, Г. С. Биструхін. – К. : Генеза, 2006. – 408 с.
13. Без срока давности / [А. А. Войцеховский, Г. С. Ткаченко, А. В. Ткачук и др.]. – Харьков : Фактор, 2001. – 423 с.

14. Войцеховский А. А. ОУН-УПА – от национальной идеи к сотрудничеству с фашизмом / А. А. Войцеховский, Г. С. Ткаченко, И. В. Шульга. – К. : [Б. в.], 2001. – 32 с.
15. В'ятрович В. Центр досліджень визвольного руху: мета і завдання / В. В'ятрович // Український визвольний рух. – Львів, 2003. – Зб. 1. – С. 5–9.
16. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття / Я. Грицак. – К. : Генеза, 1996. – 356 с.
17. Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття. Нариси політичної історії / Т. Гунчак. – К. : Либідь, 1993. – 288 с.
18. Зайцев О. Націоналізм і національна демократія: витоки конфлікту (1920–1930-і рр.) / О. Зайцев // Сучасність. – 1994. – № 2. – С. 70–76.
19. Касьянов Г. В. Ідеологія Організації українських націоналістів / Г. В. Касьянов // Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Історичні нариси / відпов. ред. С. В. Кульчицький. – К. : Наукова думка, 2005. – С. 445–478.
20. Касьянов Г. В. Теорії нації та націоналізму / Г. В. Касьянов. – К. : Либідь, 1999. – 352 с.
21. Касьянов Г. В. Український націоналізм: проблема наукового переосмислення / Г. В. Касьянов // Український історичний журнал. – 1998. – № 2. – С. 39–54.
22. Кентій А. В. Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956. Історико-архівні нариси / А. В. Кентій. – К., 2005. – Т. 1 : Від Української Військової Організації до Організації Українських Націоналістів. 1920–1942. – 332 с.
23. Кентій А. В. Нариси історії Організації українських націоналістів (1929–1941 рр.) / А. В. Кентій. – К. : Ін-т історії України НАНУ, 1998. – 201 с.
24. Кентій А. В. Нариси історії Організації українських націоналістів (1941–1942 рр.) / А. В. Кентій. – К. : Ін-т історії України НАНУ, 1999. – 202 с.
25. Кентій А. В. Українська військова організація (УВО) 1920–1928 рр. : короткий нарис / А. В. Кентій. – К. : Ін-т історії України НАНУ, 1998. – 82 с.
26. Кириленко В. Українська філософія національного радикалізму XX століття: історичне становлення та змістовне формування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.05 / В. Кириленко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1997. – 17 с.
27. Киричук Ю. А. Терор і тероризм у Західній Україні / Ю. А. Киричук // Політичний терор і тероризм в Україні XIX–XX ст. Історичні нариси / відпов. ред. В. А. Смолій. – К. : Наукова думка, 2002. – С. 548–595.
28. Киричук Ю. А. Український національний рух 40–50-х років XX століття : ідеологія та практика / Ю. А. Киричук. – Львів : Добра справа, 2003. – С. 11–36.
29. Книш З. При джерелах українського організованого націоналізму / З. Книш. – Торонто : Срібна сурма, 1970. – 186 с.
30. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) / М. Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – 200 с.
31. Кугутяк М. Голодомор 1933-го і Західна Україна (трагедія Наддніпрянщини на тлі суспільних настроїв західноукраїнської громадськості 20–30-х років) / М. Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1994. – 70 с.
32. Кук В. Генерал Роман Шухевич – Головний Командир Української Повстанської Армії (УПА) / В. Кук. – К. : Бібліотека українця, 1997. – 110 с.
33. Кульчицький С. Проміжний звіт робочої групи для підготовки історичного висновку про діяльність ОУН-УПА (попередній варіант) / С. Кульчицький. – К. : Інститут історії НАН України, 2000. – 38 с.
34. Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) / С. В. Кульчицький. – К. : Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. – 336 с.
35. Кучер В. ОУН-УПА в боротьбі за незалежну Україну / В. Кучер. – К. : Вид-во “Бібліотека українця”, 2000. – 103 с.
36. Кучерепа М. Національна політика Другої Речі посполитої щодо українців (1919–1939 рр.) / М. Кучерепа // Україна – Польща : Важкі питання. – Варшава, 1998. – Вип. 1–2. – С. 11–28.
37. Литвин В. Україна: міжвоєнна доба (1921–1938 рр.) / В. Литвин. – К. : Видавничий дім “Альтернативи”, 2003. – 512 с.
38. Литвин В. М. Післямова до видання “Політичний терор і тероризм в Україні” // Вимір історією. Інтерв'ю. Виступи. Статті. – К. : Видавничий дім “Альтернативи”, 2002. – С. 448–458.
39. Лісовий В. Що таке національна (українська) ідея? / В. Лісовий // Націоналізм : антологія / [упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. – К., 2000. – С. 593–626.
40. Марущенко О. Сучасна вітчизняна історіографія ОУН і УПА: вибрані аспекти // Вісник Історико-меморіального музею Степана Бандери. – Івано-Франківськ: Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2006. – Вип. 1. – С. 49–52.
41. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів / П. Мірчук. – Мюнхен ; Лондон ; Нью-Йорк : Українське видавництво, 1968. – 639 с.

42. Нариси з історії дипломатії України / [О. І. Галенко, Є. Є. Камінський, М. В. Кірсенко та ін.] ; за ред. В. А. Смоля. – К. : Видавничий дім “Альтернативи”, 2001. – 736 с.
43. Нариси з історії суспільних рухів і політичних партій в Україні (XIX–XX ст.) / [Я. Й. Малик, Б. Д. Вол, С. Д. Гелей та ін.] ; за заг. ред. Я. Й. Малика. – Львів : Світ, 2001. – 296 с.
44. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА. – К. : Наукова думка, 2005. – 53 с.
45. Патриляк І. К. Тактика і стратегія українських націоналістів на початковому етапі Другої світової війни / І. К. Патриляк // Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Історичні нариси / відпов. ред. С. В. Кульчицький. – К. : Наукова думка, 2005. – С. 15–87.
46. Політична історія України. XX століття : у 6 т. / редкол. : І. Ф. Курас (голова) [та ін.]. – К. : Генеза, 2003. – Т. 4 : Україна у Другій світовій війні, 1939–1945. – 584 с.
47. Політична історія України. XX століття : У 6 т. / редкол. : І. Ф. Курас (голова) [та ін.]. – К. : Генеза, 2003. – Т. 5 : Українці за межами УРСР (1918–1940). – 720 с.
48. Політичний терор і тероризм в Україні XIX–XX ст. Історичні нариси / відпов. ред. В. А. Смолій. – К. : Наукова думка, 2002. – 952 с.
49. Ребет Л. Світла і тіні ОУН / Л. Ребет. – Мюнхен : Український самостійник, 1964. – 131 с.
50. Реєнт О. Українська історична наука на порозі ХХІ ст.: проблеми пошуку / О. Реєнт // У робітнях історичної науки. – К. : Пошуково-видавниче агентство “Книга Пам’яті України”, Видавничий центр “Просвіта”, 1999. – С. 275–310.
51. Русначенко А. М. Народ збурений : Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках / А. М. Русначенко. – К. : Унів. вид-во “Пульсари”, 2002. – 519 с.
52. Ткачук А. В. Перед судом истории: Сотрудничество германских фашистов и украинских националистов в годы второй мировой войны и борьба против них советских органов государственной безопасности / А. В. Ткачук. – К., 2000. – 268 с.
53. Український визвольний рух. – Львів, 2003. – 36. 1. – 208 с.
54. Український визвольний рух. – Львів, 2003. – 36. 2 : Українсько-польський конфлікт під час Другої світової війни. – 194 с.
55. Український визвольний рух. – Львів, 2004. – 36. 3 : До 75-ліття Організації Українських Націоналістів. – 304 с.
56. Український визвольний рух. – Львів : Вид-во “Мс”, 2005. – 36. 5. – 240 с.
57. Український визвольний рух. – Львів : Вид-во “Мс”, 2006. – 36. 6. – 272 с.
58. Український визвольний рух. – Львів: Вид-во “Мс”, 2006. – 36. 7. – 312 с.
59. Федик І. УНДО, ОУН : ставлення до Польщі / І. Федик. – Львів, 1998. – 80 с.
60. Червак Б. Український націоналізм. Дослідження, інтерпретації, портрети / Б. Червак. – Дрогобич : Видавнича фірма “Відродження”, 1996. – 40 с.
61. Шаповал Ю. Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії / Ю. Шаповал. – К. : Генеза, 2001. – 560 с.
62. Швагуляк М. Пацифікація. Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність / М. Швагуляк. – Львів, 1993. – 52 с.
63. Швагуляк М. Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х років ХХ ст. / М. Швагуляк // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1991. – Т. ССХХІІ : Праці історико-філософської секції. – С. 111–145.
64. Гірка пам’ять землі : ОУН-УПА. Бібліографічний покажчик / укл. І. Ю. Шимків, І. Д. Любчик. – Івано-Франківськ : Наук. б-ка, ДБВ, 2003. – 118 с.
65. Кокін С. Анований покажчик документів з історії ОУН і УПА у фондах Державного архіву СБУ / С. Кокін. – Київ, 2000. – Вип. 1. – 214 с.
66. Лисенко О. Є. ОУН та УПА. Бібліографічний покажчик публікацій 1998–2002 років / О. Є. Лисенко, О. В. Марущенко. – Київ, 2002. – 199 с.
67. Лисенко О. Є. Українсько-польські стосунки періоду Другої світової війни у вітчизняній історіографії. Бібліографічний покажчик / О. Є. Лисенко, О. В. Марущенко. – К. ; Івано-Франківськ, 2003. – 124 с.

The article is devoted for investigation of the main stages of the modern Ukrainian historiography of the Ukrainian Military Organization and Organization of Ukrainian Nationalists activity in 1920 – 1941 years. The author has analyzed the level and typical features of the investigation of this problem in modern Ukrainian scientific literature. The most complicated and discussion questions of the history of Ukrainian nationalistic movement in the period between two world wars are analyzed. The conclusion that modern researchers try to investigate this problem objectively was made.

Key words: modern Ukrainian historiography, the historiography of diaspora, soviet historiography, Ukrainian national-liberation movement, Ukrainian Military Organization, Organization of Ukrainian Nationalists, stage of historiography, nationalists movement.

УДК930.1:94(477)“1953-1964”

ББК 63.3 (4 Укр)625

М.З. Мальована

**ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ УРСР 1953–1964 рр. У СУЧАСНІЙ
УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ**

Стаття містить короткий огляд сучасної вітчизняної історіографії, присвяченої вивченню історії суспільно-політичних процесів в УРСР у 1953–1964 рр. Указано особливості розгляду даної тематики в українській історичній науці після здобуття незалежності нашою державою, а також проаналізовано здобутки провідних вітчизняних дослідників у вивченні політичних, соціально-економічних і культурних процесів у республіці в 1953–1964 рр.

Ключові слова: історична наука, сучасна вітчизняна історіографія, суспільно-політичні процеси, десталінізація, хрущовська “відлига”, реабілітація, дисидентський рух.

Сучасна вітчизняна історична наука серед питань державотворення перевагу надає вивченню доби українських національних революцій середини XVII – початку XX ст., ігноруючи при цьому період, коли Україна входила до складу СРСР. Саме тому якісно нового значення набуває постановка проблеми вивчення історії України радянської доби в цілому й часу хрущовської “відлиги” зокрема.

Об’єкт дослідження даної статті становить українська (в тому числі й діаспорна) література, присвячена висвітленню ходу розвитку історичних процесів в Україні в 1953–1964 рр. (у соціально-економічному, суспільно-політичному та культурному аспектах проблеми). Метою дослідження є аналіз документів та історичної літератури, що висвітлює розвиток соціальних і державних інститутів УРСР другої половини 50-х першої половини 60-х років XX століття. Це визначає такі завдання: 1) дослідити наявні роботи з історії України періоду хрущовської “відлиги”; 2) з’ясувати особливості висвітлення цієї доби в історичній літературі різного наукового спрямування. Джерельною основою при цьому є документи, мемуари, статті, узагальнюючі праці з історії України.

Загалом, учені донині не здійснили комплексного критичного дослідження історіографії суспільних процесів в УРСР у 1953–1964 роках. Це викликано низкою причин, різних для кожного періоду. Радянська історична наука мала схильність до апологетики й коментаторства. Лише в часи горбачовської “перебудови” з’явилися можливості для розробки тем і проблем, вивчення яких було неможливим раніше. Проте й тоді історики стикалися з рядом проблем, основні з яких виділив В.Мороз, учасник дисидентського руху 1960-х рр. [18; 19].

По-перше, через відсутність критеріїв відбору несформованою залишалася джерельна база, оскільки “вагоме і маловагоме часто видаються однаковими на зріст”. По-друге, у зарубіжних країнах проблема хрущовської “відлиги” сприймалася виключно як тема боротьби за громадянські права. Навіть у 1980-ті рр. фрази типу “борець за національні права України” або “український політичний в’язень” автоматично перекладалися західним інтелектуалом як “Human Rights activist” [18, с.83].

Якісно новий етап у розвитку історичних досліджень розпочався зі здобуттям 24 серпня 1991 р. нашою країною незалежності. Що ж стосується останніх років, то вони проходять під знаком оформлення сучасної парадигми української історії в цілому й подій 1953–1964 рр. зокрема.

Безпосереднім джерелом, що подає інформацію стосовно досліджуваної нами теми, є документи, опубліковані в різноманітних збірниках, наприклад, у такому, як